

Stichting
Rechtsherstel
Sinti en Roma

SINTI EN ROMA IN NEDERLAND EEN INVENTARISATIE

S I N T I E N R O M A I N N E D E R L A N D E E N I N V E N T A R I S A T I E

*Uitgevoerd door Stichting Zet in opdracht van de Stichting
Rechtsherstel Sinti en Roma. November 2007.*

Inhoud

Voorwoord	2
1. Sinti en Roma in Nederland	7
2. De inventarisatie	9
2.1 Inventarisatie van basisgegevens	9
2.2 Inventarisatie volwasseneneducatie	10
2.3 Inventarisatie financiële belemmeringen onderwijsdeelname	10
2.4 Uitvoering van de inventarisatie	10
3. Basisgegevens	13
3.1 Spreiding en bevolkingssamenstelling	13
3.1.1 Sinti	13
3.1.2 Roma-1900	13
3.1.3 Roma-1978	14
3.2 Situatie onderwijs	16
3.2.1 Sinti	16
3.2.2 Roma-1900	16
3.2.4 Roma-1978	16
3.3 Sociaal-economische positie	17
3.3.1 Sinti	17
3.3.2 Roma-1900	17
3.3.4 Roma-1978	17
3.4 Maatschappelijke oriëntatie	17
3.5 Beleid en uitvoering	18
3.5.1 Sinti en Roma-1900	18
3.5.2 Roma-1978	19
4. Volwasseneneducatie	23
4.1 Sinti en Roma-1900	23
4.2 Roma-1978	25
4.3 Slaag- en faalfactoren	27
5. Financiële belemmeringen onderwijsdeelname	31
6. Conclusies en aanbevelingen	33

Voorwoord

De Stichting Rechtsherstel Sinti en Roma heeft als doel het beheren en verdelen van de gelden die door de rijksoverheid ter beschikking zijn gesteld aan Sinti en Roma ter compensatie van tekortkomingen in het rechtsherstel na de Tweede Wereldoorlog. Na een ronde van individuele uitkeringen ligt de nadruk nu op collectieve projecten, gericht op:

- het in stand houden en stimuleren van de Sinti- en Romacultuur.
- de maatschappelijke erkenning en deelname van de Sinti- en Roma aan de Nederlandse samenleving.
- educatie of scholing in de ruimste zin van het woord.
- specialistisch onderwijs in voor Sinti en Roma traditionele beroepen.
- informatie en documentatie over Sinti en Roma.

Bij de keuze van activiteiten is het van belang dat zij zijn toegespitst op de Sinti en Roma die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven en op hun nabestaanden. Deze activiteiten kunnen echter ook worden georganiseerd ten behoeve van de gehele Nederlandse Sinti- en Romagemeenschap. Het opzetten en uitvoeren van projecten gebeurt door de stichting zelf, door vertegenwoordigers uit de Sinti- en Romagemeenschap en overige deskundigen.

Zo zijn onder meer plannen ontstaan met betrekking tot het bevorderen van volwasseneneducatie en het wegwerken van eventuele financiële drempels voor onderwijsdeelname.

Voor het uitvoeren van haar werkzaamheden, met name bij de keuze van locaties waar projecten en andere activiteiten worden uitgezet, is het van belang een goed overzicht te hebben van de doelgroep. De stichting ziet zich echter geconfronteerd met

- het ontbreken van voldoende inzicht in de mogelijkheden om de genoemde plannen uit te voeren met betrokkenheid van alle partijen en met zicht op continuïteit.
- het meer in het algemeen ontbreken van een totaaloverzicht van Sinti en Roma in Nederland, met name van degenen die tot de primaire doelgroep worden gerekend.

Om die reden heeft de Stichting Rechtsherstel aan stichting Zet gevraagd een inventarisatie uit te voeren op drie terreinen:

- basisgegevens met betrekking tot Sinti en Roma in Nederland;
- stand van zaken rond volwasseneneducatie;
- eventuele financiële drempels voor onderwijsdeelname.

1. Sinti en Roma in Nederland

Mede door de activiteiten van zelforganisaties en burgerbetrokkenen is de laatste decennia een informatiestroom op gang gekomen in de vorm van publicaties, documentaires en andere media-aandacht. Zo zijn veel burgers inmiddels vertrouwd geraakt met de termen Roma en Sinti in plaats van de vroeger algemeen gebruikte benaming 'Zigeuners'; ook een aantal aspecten van hun achtergronden is breder bekend dan vroeger. Maar nog steeds is de kennis over de Roma en Sinti beperkt.

In ons land komen al eeuwen groepen en personen voor die als 'Zigeuners' worden betiteld en behandeld. Een deel van hen komt voort uit de groepen die van heinde en ver naar ons land trokken, een ander deel is ontstaan doordat burgers, meestal noodgedwongen, een reizend bestaan gingen leiden en anderen zich bij hen aansloten. Vooral deze laatste categorieën ontwikkelden zich tot de huidige woonwagengewoners of 'Reizigers'. Gemengde huwelijken hebben gezorgd voor diverse tussencategorieën en in de loop der jaren is een aanzienlijk deel verhuisd van een wagen naar een woning. Wat betreft de zogenoemde 'Zigeuners' wordt, ook door de betrokkenen zelf, een onderscheid gemaakt tussen Sinti en Roma. Vanwege onderscheidende culturele kenmerken, waarden en normenstelsel, onderlinge samenhang en communicatie, eigen taal en dialecten, is te spreken van een volk.

In de Nederlandse situatie wordt door betrokkenen meestal een onderscheid gemaakt tussen enkele dominante categorieën, voor een belangrijk deel gebaseerd op de perioden waarin deze in Nederland voor het eerst werden onderscheiden.

- De meeste Sinti-families verblijven al eeuwen in Nederland, grotendeels geconcentreerd in een aantal regio's in Noord-Brabant en Limburg en daarnaast in Gelderland, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Holland. Zij zijn gelieerd aan Sinti-families in Duitsland, België en Frankrijk. Schattingen van hun aantal liepen tot dusver uiteen van 3000 tot 5000 personen.

- 'Roma-1900': de enkele familiegroepen die hier al meer dan een eeuw verblijven en voor een deel op woonwagencentra hebben gestaan met Sinti en Reizigers. In Nederland is altijd aangenomen dat het om enkele honderden personen gaat.
- de Roma die zich in de jaren 60 bevonden onder de buitenlandse werknemers, vooral uit het voormalige Joegoslavië. Van hen heeft vrijwel niemand zich als zodanig gemanifesteerd en over hun aantal is dan ook niets bekend.
- 'Roma-1978': de door Europa trekkende Roma-families die eind jaren 70 in Nederland werden toegelaten en in een tiental opvanggemeenten werden gehuisvest. De beoogde integratie verliep over het algemeen uitermate moeizaam en in de loop der tijd heeft een deel van hen zich elders gehuisvest. Schattingen van hun aantal liepen steeds uiteen van 1000 tot 3000 personen.
- de meest recente komst van Roma: personen die zich onder vluchtelingen en asielzoekers bevinden en daarnaast de economische reizigers en nieuwe gastarbeiders, met name door uitbreiding van de EU. Velen van hen manifesteren zich niet als zodanig en ook over hun aantal is niets bekend.

In deze rapportage zal een onderscheid worden gemaakt tussen Sinti, Roma-1900 en Roma-1978.

Wat betreft de maatschappelijke positie van de Roma onder de buitenlandse werknemers is niets bekend. De positie van de overige Sinti en Roma wordt over het algemeen gekenmerkt door een grote achterstand en afstand ten opzichte van de rest van de samenleving. Recente landelijke onderzoeksgegevens ontbreken echter, al zijn er wel signalen, zoals in de monitoring door het Cebeon van de positie van woonwagengewoners en in de rapportages van de KPC Groep over de ontwikkelingen in het onderwijs. Deze wijzen erop dat de maatschappelijke positie in de afgelopen jaren nauwelijks fundamenteel is verbeterd.

In het vervolg van deze rapportage komen we nog terug op een aantal aspecten van de maatschappelijke positie.

2. De inventarisatie

De driedelige vraagstelling van de stichting Rechtsherstel behelsde in alle onderdelen een vorm van inventarisatie. Om te vermijden dat in alle gemeenten met wellicht Sinti en / of Roma een uitgebreid pakket van informatie zou moeten worden verzameld, werd besloten om meer gedetailleerde vragen en aspecten, die specifiek betrekking hebben op volwasseneneducatie en de financiële belemmeringen van onderwijsparticipatie, alleen in de gemeenten met minimaal 15 huishoudens Roma of Sinti aan de orde te stellen. Daarvoor was een eerste globaal overzicht van de spreiding van de Sinti en Roma en van eventueel andere lokale kenmerken een zinvolle investering.

Om die reden werd besloten eerst op landelijk en vervolgens op provinciaal en regionaal niveau sleutelpersonen te traceren en te benaderen voor globale gegevens over de spreiding van Sinti en Roma. In deze fase zouden wel alle gemeenten aan de orde worden gesteld vanwege mogelijk verouderde aanwezige informatie en de mogelijkheid activiteiten en projecten te starten op regionaal niveau, met inbegrip van de gemeenten met kleinere aantallen. Geschat werd dat het de volgende aantallen gemeenten zou betreffen:

- Sinti: circa 50 gemeenten, waarvan 20 gemeenten met minimaal 15 huishoudens.
- Roma: circa 30 gemeenten waarvan 13 met minimaal 15 huishoudens.

Wat betreft de bepaling van de doelgroep is primair uitgegaan van de wederzijdse zelfdefinitie: door overige Sinti en Roma worden gerekend en zichzelf rekenen tot de betreffende groep.

Zoals aangegeven werd daarnaast een onderscheid gehanteerd tussen Sinti, Roma-1900 en Roma-1978; een meer gedetailleerd onderscheid binnen deze categorieën was niet zinvol.

2.1 Inventarisatie van basisgegevens

De opzet was in alle gemeenten met meer dan 15 huishoudens gegevens te vragen over alle kengetallen en voorzover mogelijk een indicatie

daarvan in de overige gemeenten. Verwacht werd dat het alternatief (in een eerste ronde een schatting maken van aantallen huishoudens per gemeente en vervolgens op basis van een selectie van gemeenten nadere kengetallen te vergaren) niet efficiënter zou zijn, aangezien de meeste tijd zou zitten in het achterhalen van de best ingevoerde contactpersonen.

Wat betreft de te achterhalen basisgegevens zou het in essentie gaan om een inzicht in de spreiding van de diverse categorieën over de gemeenten in Nederland. Exacte aantallen wat betreft personen en kenmerken, laat staan meer persoonlijke gegevens, vormden niet de doelstelling van deze inventarisatie. Het ging expliciet om een indicatie met het oog op de werkzaamheden van de Stichting Rechtsherstel, dus ook om de betekenis van de aantallen en de mogelijkheden om doelen van de Stichting te verwezenlijken op lokaal niveau. Daarom zou in de inventarisatie ook een indicatie moeten worden verkregen van het beleid of de intenties van gemeenten.

De inventarisatie waaraan de Stichting Rechtsherstel was begonnen had de situatie in drie gemeenten deels in kaart gebracht. Daarin waren de volgende thema's als basis gehanteerd: algemene kenmerken, samenstelling van de plaatselijke gemeenschap, onderwijs en uitkeringen. De gewenste basisgegevens waren nog niet uniform voorhanden wat betreft een deel daarvan was door gemeenten aangegeven

dat zij ook niet konden worden geleverd. Mede op basis hiervan was een schatting gemaakt van de mogelijkheden om de gewenste gegevens te verkrijgen.

De opzet was om uit te gaan van deze zelfde thema's en om in de in de gemeenten met minimaal 15 huishoudens gericht te vragen naar gegevens over volwasseneneducatie en naar een indicatie van (het wegnemen van) belemmeringen voor een volwaardige onderwijsparticipatie.

2.2 Inventarisatie volwasseneneducatie

In aansluiting op de inventarisatie van kengetallen zou een selectie worden gemaakt van gemeenten waar ervaring is opgedaan met volwasseneneducatie voor Sinti en Roma en van gemeenten waar een nadere oriëntatie zou plaatsvinden op de behoefte, de haalbaarheid van een project en de mogelijke betrokkenheid van de gemeente en instellingen. Deze selectie zou kunnen worden gecombineerd met de selectie van gemeenten in het kader van het derde onderdeel, het wegnemen van financiële belemmeringen voor volwaardige onderwijsparticipatie.

2.3 Inventarisatie financiële belemmeringen onderwijsparticipatie

De opzet was om in de geselecteerde gemeenten de bestaande ondersteuningsmogelijkheden te inventariseren en te bezien op hun bekendheid, toepassing en 'toepasbaarheid' bij Sinti en Roma. Daarnaast zou worden nagegaan op welke wijze de Stichting Rechtsherstel extra aandacht of hulp aan plaatselijke Roma en Sinti zou kunnen bewerkstelligen.

Een eerste oriëntatie deed vermoeden dat in slechts enkele gemeenten met minimaal 15 huishoudens Sinti en Roma activiteiten plaatsvonden van een stichting Leergeld, gericht op het voorkomen dat schoolgaande kinderen uit minimagezinnen niet kunnen deelnemen aan het sociaal maatschappelijke leven op en rond de school. De mogelijkheden van een koppeling leken in dit opzicht dan ook beperkt.

2.4 Uitvoering van de inventarisatie

Begonnen werd met het maken van overzichten van al bekende, recente data en van bekende sleutelpersonen. Tegelijk werden een introductie-document en een topiclijst opgesteld, op aanraden van een aantal sleutelpersonen in de vorm van een invulformulier.

Eerst werd vervolgens gesproken met enkele sleutelpersonen met een lange staat van dienst en met een brede landelijke kennis.

Daarna zijn op provinciaal en regionaal niveau globale gegevens over de spreiding van Sinti en Roma verzameld om deze uiteindelijk op regionaal en lokaal niveau meer gedetailleerd in te vullen. In de meeste gevallen ging het hierbij om functionarissen van (vroegere) provinciale steunfunctie-instellingen, woonwagewerk, onderwijsconsulenten en contactfunctionarissen.

Na een voortvarend begin bleek in een aantal provincies en regio's nauwelijks of geen overzicht meer te bestaan van contactpersonen of van aanwezige Sinti en Roma. De vroegere steunfunctie-instellingen met een specialisatie in woonwagenzaken zijn nagenoeg verdwenen en de provincies zelf hebben geen bemoeienis meer met Sinti of Roma.

Ook in de gemeenten is het aantal betrokkenen de afgelopen jaren sterk gedaald. Wanneer het Sinti of Roma-1900 betreft bleek de afdeling Huisvesting en Ruimtelijke Ordening vaak het best op de hoogte van de aanwezigheid van huishoudens; wat betreft de Roma-1978 werd verwezen naar diverse afdelingen.

In veel gemeenten is de betrokkenheid bij woonwagengewoners in het algemeen sterk teruggelopen. Tussen Sinti en Reizigers wordt dan vaak ook geen onderscheid meer gemaakt. Op veel plaatsen bleek het zicht op jongeren totaal verdwenen, zeker op jonge gezinnen in woningen. Wat betreft Roma-1900 deden zich deze problemen veel minder voor.

De kennis over de Roma-1978 bleek in de meeste gemeenten beperkt tot de bekende families, die in de eerste periode werden opgevangen; over veel later gearriveerde families, laat staan losse huishoudens of illegalen, was meestal geen informatie voorhanden. Ook bleek in enkele gemeenten pas na veel speurwerk dat de eerder gevestigde families inmiddels nagenoeg alle waren verdwenen.

Het verkrijgen van de gewenste gegevens was in kleinere gemeenten met een vaste contactfunctionaris vaak geen probleem. Elders kende men alleen de situatie op het eigen beleidsterrein en dan had men voor nadere gegevens collega's nodig. De netwerken op lokaal niveau zijn vaak niet meer van dien aard dat dit gemakkelijk was te realiseren.

Wanneer sprake was van multidisciplinaire werkvormen of overleg, bleek het nog mogelijk om naar elkaar te verwijzen, maar in veel grotere gemeenten was zelfs daarvan geen sprake. Informatie over het aanbod van volwasseneneducatie of het volgen van cursussen bleek het meest moeilijk te verkrijgen.

Na enige tijd werd geconstateerd dat zich bij de dataverzameling problemen voordeden wat betreft het traceren van sleutelpersonen en het aanleveren van gegevens. Vaak werd op een beperkt terrein informatie geleverd, vaak pas na geruime tijd en een tweede of derde benadering en even vaak bleek de geleverde informatie niet volgens de topiclijst gerangschikt, met name niet wat betreft de leeftijdsindelingen.

Voor veel sleutelpersonen bleek het ook te veel gevraagd binnen afzienbare termijn aantallen personen en andere gegevens over de samenstelling van de plaatselijke families aan te leveren.

In overleg werd vervolgens besloten de inventarisatie van basisgegevens te beperken tot huishoudens en alleen in gemeenten met grotere aantallen meer informatie te vragen.

Aangezien uiteindelijk ook deze benadering veel meer tijd vergde dan verwacht en de zomervakantieperiode naderde, is vervolgens afgezien van de oorspronkelijke opzet om een keuze te maken uit de gemeenten met minimaal 15 huishoudens voor een nadere oriëntatie op volwasseneneducatie

en de financiële belemmeringen voor onderwijsparticipatie. Deze thema's zijn uiteindelijk in alle gemeenten met substantiële aantallen huishoudens aan de orde gesteld, overigens niet altijd met het gewenste resultaat.

Met de meeste sleutelpersonen is het contact beperkt gebleven tot telefoon- en e-mailverkeer. Twintig van hen zijn persoonlijk bezocht, deels gezamenlijk.

In totaal zijn gegevens verkregen van 80 sleutelpersonen; van 13 sleutelpersonen werd de toegezegde informatie uiteindelijk niet ontvangen. In enkele gevallen zijn door persoonlijke omstandigheden bij sleutelpersonen geen recente data aangeleverd; enkele gemeenten, waaronder Den Haag, verklaarden geen gegevens ter beschikking te (kunnen) stellen, aangezien geen onderscheid werd gemaakt tussen Sinti en overige woonwagenbewoners.

Noodgedwongen moest dus soms worden teruggegrepen op meer globale of oudere informatie. Zo is voor een aantal gemeenten in Noord-Brabant gebruik gemaakt van data uit al eerder verrichte inventarisaties in 2004 en 2005.

Toch zijn, ondanks de geschetste problemen in de dataverzameling veel gegevens beschikbaar gekomen en naar alle waarschijnlijkheid geven zij het meest nauwkeurige beeld van de stand van zaken, dat momenteel mogelijk is.

3. Basisgegevens

3.1 Spreiding en bevolkingssamenstelling

Een compleet overzicht van bij sleutelpersonen bekende huishoudens van Sinti en Roma is toegevoegd als bijlage.

3.1.1 Sinti

De gegevens over de spreiding en bevolkingssamenstelling van de Sinti zijn over het algemeen recent. Zoals al aangegeven, is voor enkele gemeenten met waarschijnlijk meer dan 15 huishoudens (Gemert-Bakel, Deurne, Valkenswaard en Den Haag) noodgedwongen gebruik gemaakt van eerdere gegevens. Een vergelijking van dergelijke gegevens in gemeenten waar wel recente informatie beschikbaar is gekomen wees overigens uit, dat er de laatste jaren weinig verschillen zijn opgetreden; hoogstens ging het om een toename van enkele huishoudens, met name van jongeren die zich zelfstandig vestigden in woningen. Een verklaring daarvoor zou kunnen zijn dat Sinti over het algemeen in wagens wonen en dat in de meeste gemeenten geen nieuwe woonwagencentra of standplaatsen meer worden aangelegd. Jongeren blijven dan langer in of bij het ouderlijk gezin of verkassen naar een woning en verdwijnen dan vaak uit het zicht van sleutelpersonen.

Wat betreft Sinti gaat het in Nederland om ongeveer 970 bij sleutelpersonen bekende huishoudens. Voor een aantal gemeenten waar ook het aantal personen werd doorgegeven is een gemiddelde omvang van huishouden berekend: 3,1 personen per huishouden. In totaal betreft het dan ongeveer 3000 personen.

Veel gemeenten konden wel een indicatie of een verdeling van de leeftijden verschaffen, maar vaak niet gedetailleerd of conform de gevraagde indeling. Voor drie gemeenten met verschillende

familiegroepen, waarvan de leeftijdsverdeling wel op de gevraagde wijze werd aangeleverd, is een vergelijking opgesteld:

	A	B	C	Nederland
aantal	36	88	124	
leeftijd	%	%	%	%
0-10	5,6	25,0	21,0	12,4
10-20	11,1	18,2	14,5	12,0
20-30	11,1	17,0	21,0	12,7
30-40	16,7	23,9	19,4	16,4
40-50	22,2	3,4	12,1	15,0
50-60	19,4	8,0	8,1	13,1
60 e.o.	13,9	4,5	4,0	18,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

De familiegroep in gemeente A is duidelijk afwijkend qua samenstelling; het betreft hier een familie met oudere gezinnen en weinig jonge kinderen.

De familiegroepen in de overige twee gemeenten zijn redelijk vergelijkbaar: relatief veel jongeren en weinig ouderen. Voorzover is na te gaan zijn zij in dit opzicht redelijk representatief voor de Sinti-bevolking in Nederland.

Als we kijken naar de spreiding van de Sinti over Nederland komen we tot het volgende overzicht.

Zie tabel volgende pagina

Driekwart van de Sinti wonen in Noord-Brabant en Limburg, met daarnaast nog enkele grotere aantallen in Zuid-Holland en Gelderland. In een aantal provincies ontbreken zij nagenoeg.

In totaal zijn er 27 gemeenten met 10 of meer huishoudens en 21 daarvan kennen er minimaal 15.

Over het algemeen wonen de Sinti, zeker in vergelijking met de Roma, meer verspreid in kleinere familieverbanden en in kleinere landelijke gemeenten en kernen.

Provincie	% gemeenten met minimaal 15 huishoudens	
Groningen	0,0	
Friesland	0,0	
Drenthe	0,0	
Overijssel	3,3	Enschede
Flevoland	0,0	
Gelderland	7,6	Arnhem
Utrecht	0,2	
Noord-Holland	0,7	
Zuid-Holland	11,1	Den Haag, Rijswijk
Zeeland	2,1	Terneuzen
Noord-Brabant	35,2	Gemert-Bakel, Deurne, Asten, Someren, Nuenen, Laarbeek, Son en Breugel, Best, Valkenswaard
Limburg	39,8	Leudal, Weert, Roerdalen, Maasgouw, Stein, Sittard-Geleen, Vaals
	100,0	

Van oudsher wonen de meeste Sinti in wagens, al komen met name de jonge huishoudens, vaak noodgedwongen, steeds vaker terecht in woningen. In toenemende mate worden huishoudens gevormd door huwelijken met woonwagenbewoners en burgers.

3.1.2 Roma-1900

De gegevens over de spreiding en bevolkingssamenstelling van de Roma-1900 zijn wat betreft de grotere concentraties alle recent. Naast deze zijn er waarschijnlijk ook geen grotere groepen.

In Nederland verblijven ongeveer 140 bij sleutelpersonen bekende huishoudens van Roma-1900.

Voor een aantal gemeenten waar ook het aantal personen werd doorgegeven is een gemiddelde omvang van huishouden berekend: 3,6 personen per huishouden. In totaal gaat het dan om circa 500 personen.

Voor twee gemeenten met deels verschillende familiegroepen, waarvan de leeftijdsverdeling

conform de gevraagde indeling was aangeleverd, is een vergelijking opgesteld:

De familiegroepen in de twee gemeenten zijn redelijk vergelijkbaar: relatief veel jongeren en weinig ouderen. In beide gevallen wijken deze verdelingen duidelijk sterker af van de totale Nederlandse bevolking dan bij de Sinti.

De Roma-1900 wonen in enkele grotere groepen in een beperkt aantal gemeenten.

Ruim 80 % van hen woont in Noord-Brabant en Limburg, met daarnaast nog een enkele grotere familiegroep in Groningen. In de overige provincies ontbreken zij nagenoeg; wel is er een familiegroep

	D	E	Nederland
aantal	57	200	
leeftijd	%	%	%
0-10	22,8	26,0	12,4
10-20	29,8	21,5	12,0
20-30	8,8	10,5	12,7
30-40	14,0	19,0	16,4
40-50	12,3	8,0	15,0
50-60	5,3	8,0	13,1
60 e.o.	7,0	7,0	18,3
Totaal	100,0	100,0	100,0

die regelmatig op verschillende plaatsen verblijft en deels zwervend is. In totaal zijn er 4 gemeenten met 10 of meer huishoudens en 3 daarvan kennen er minimaal 15.

Provincie	%	gemeenten met minimaal 15 huishoudens
Groningen	11,5	Groningen
Friesland	0,7	
Drenthe	0,0	
Overijssel	1,4	
Flevoland	0,7	
Gelderland	0,7	
Utrecht	0,0	
Noord-Holland	4,3	
Zuid-Holland	0,0	
Zeeland	0,0	
Noord-Brabant	62,6	Woensdrecht, Veldhoven
Limburg	18,0	
	100,0	

Van oudsher wonen ook de meeste Roma-1900 in wagens en, op een enkele familiegroep na, zijn zij er tot dusver ook in geslaagd om het wonen in woningen te vermijden. Gezinsvorming vindt meestal onderling plaats, soms met buitenlandse partners of Roma-1978, zelden met burgers en vrijwel nooit met Sinti.

3.1.3 Roma-1978

Zoals vermeld, zijn de gegevens over de Roma-1978, niet alleen over de spreiding en bevolkingssamenstelling, vrijwel overal onder voorbehoud verstrekt; een goed overzicht over de feitelijk in de gemeenten verblijvende Roma-1978 ontbreekt vrijwel overal vanwege veel al dan niet tijdelijke verhuizingen, inschrijvingen op andere dan de feitelijke adressen, verblijf in het buitenland of ongeregistreerd verblijf in Nederland.

Soms onttrekt meer dan de helft van de huishoudens zich aan de waarneming van betrokkenen en noodgedwongen beperkt de informatie zich dus tot de wel bekende huishoudens en personen.

Na dit voorbehoud valt te melden dat zich in Nederland ongeveer 550 bij sleutelpersonen bekende huishoudens van Roma-1978 bevinden; een deel ervan is in de vorm van familiehereniging en huwelijken na 1978 aangekomen.

Voor de gemeenten waar meer gedetailleerde gegevens ter beschikking waren, is geprobeerd een gemiddelde omvang van de huishoudens te berekenen. Dit bleek een hachelijke onderneming, aangezien per gemeente de gemiddelde aantallen personen per huishouden variëren van 4 tot 6,1. Uitschieters zijn adressen waar 14 of 20 personen staan ingeschreven en dan nog zonder de zekerheid dat het hier om reguliere huishoudens gaat waar personen feitelijk verblijven. Bovendien is soms vanwege verschillende ouderparen onduidelijk uit welke personen een huishouden bestaat.

Nadere beschouwing van de bij sleutelpersonen bekende aantallen, aangevuld met hun schattingen hebben geleid tot een schatting van gemiddeld 4,5 tot 5 personen per huishouden. Dit leidt tot een geschat aantal van in totaal 2650 personen, althans, voorzover sleutelpersonen daar zicht op hebben.

Sommige sleutelpersonen schatten het aantal ter plaatse feitelijk aanwezige personen op 1,5 tot 2 maal het aantal bekende personen. Op enkele plaatsen wordt een explosieve groei gemeld, met name door aanwas uit Balkanlanden.

Voor drie gemeenten met verschillende familiegroepen, waarvan de leeftijdsverdeling conform de gevraagde indeling was aangeleverd

	F	G	H	Nederland
aantal	171	177	117	
leeftijd	%	%	%	%
0-10	19,9	26,0	35,0	12,4
10-20	33,3	27,7	28,2	12,0
20-30	15,2	19,2	14,5	12,7
30-40	14,0	13,0	12,8	16,4
40-50	11,1	7,3	6,8	15,0
50-60	5,3	6,2	2,6	13,1
60 e.o.	1,2	0,6	0,0	18,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

of kon worden berekend, is een vergelijking opgesteld:

De familiegroepen in de drie gemeenten zijn redelijk vergelijkbaar: extreem veel jongeren en nauwelijks ouderen. Deze verdelingen wijken sterk af van de totale Nederlandse bevolking en ook duidelijk sterker dan die voor Sinti en Roma-1900.

Opvallend is verder dat zich in een aantal gemeenten een onevenwichtige bevolkingssamenstelling qua geslacht voordoet; dan zijn in bepaalde leeftijdsgroepen mannen of vrouwen sterk ondervertegenwoordigd of oververtegenwoordigd. Door sommige sleutelpersonen wordt dit toegeschreven aan verblijf in het buitenland, uitkeringsfraude of massaal uithuwelijken. In dit verband wordt ook gesproken over 12- en 13-jarige meisjes.

Provincie	% gemeenten met minimaal 15 huishoudens	
Groningen	0,2	
Friesland	0,0	
Drenthe	0,0	
Overijssel	7,8	Oldenzaal, Enschede
Flevoland	9,0	Lelystad
Gelderland	10,6	Ede
Utrecht	26,0	Utrecht, Nieuwegein
Noord-Holland	9,0	Amsterdam
Zuid-Holland	14,4	Spijkensisse, Capelle a/d IJssel
Zeeland	0,0	
Noord-Brabant	22,9	Gilze-Rijen, Tilburg, 's-Hertogenbosch
Limburg	0,0	
	100,0	

Vrijwel alle Roma-1978 wonen in grotere groepen in 12 grotere gemeenten, voor het merendeel nog de zogenoemde opvanggemeenten van 1978. De mobiliteit is nog steeds relatief groot en verwante

huishoudens leggen regelmatig soms langdurige bezoeken bij elkaar af.

De Roma-1978 wonen nagenoeg allen sinds 1978 in woningen; alleen de gemeente Ede heeft voor enkele huishoudens een woonwagencentrum aangelegd. Gezinsvorming vindt vrijwel altijd onderling plaats, vaak met buitenlandse partners.

3.2 Onderwijs

In alle gemeenten met minimaal 15 huishoudens en daarnaast ook in enkele andere gemeenten met substantiële aantallen huishoudens is aan de sleutelpersonen gevraagd naar de stand van zaken op het gebied van het onderwijs. Daarnaast werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van gegevens uit onderwijsprojecten en van de rapportages van de KPC groep. Zoals gemeld zijn niet van alle gemeenten actuele gegevens ontvangen en is in een aantal gevallen noodgedwongen gebruik gemaakt van gegevens uit eerder onderzoek.

3.2.1 Sinti

Wat betreft de Sinti zijn, vergeleken met enkele decennia geleden, grote vorderingen gemaakt voor een belangrijk deel door de inzet van de specifieke projecten voor Onderwijs aan Woonwagen- en Zigeunerkinderen, de OWWZ-projecten. Vergeleken met Reizigers kennen de Sinti de specifieke omstandigheden van het Nederlands als tweede taal.

Over het algemeen is het volgen van Basisonderwijs op reguliere scholen voor Sinti inmiddels vanzelfsprekend en dat geldt ook voor de doorstroming naar Voortgezet Onderwijs. Wel is nog steeds sprake van lagere onderwijsvormen, meer verzuim, een hoger percentage Speciaal Onderwijs en Vroegtijdig Schoolverlaten. Het belangrijkste knelpunt wordt gevormd door het ontbreken van aansluiting op de arbeidsmarkt, hetgeen een vicieuze motivatiecirkel vormt: in veel opzichten hebben de vorderingen in het onderwijs (nog) niet geleid tot perspectieven op een betere maatschappelijke positie.

Specifieke aandacht voor de positie van Sinti-leerlingen bestaat nu nog in de regio Arnhem, een aantal gemeenten in Zuidoost Brabant, in Weert en de Mijnstreek.

3.2.2 Roma-1900

De onderwijssituatie wat betreft de Roma-1900 benadert die van de Sinti, maar de vanzelfsprekendheid van het volgen van onderwijs is op sommige plaatsen duidelijk minder. Ook gelden de overige constatering sterker: lagere onderwijsvormen, meer verzuim, een hoger percentage Speciaal Onderwijs en Vroegtijdig Schoolverlaten. Van een aansluiting op de reguliere arbeidsmarkt is nog minder sprake dan bij Sinti.

Specifieke aandacht voor de positie van deze Roma-leerlingen is er in Groningen en Veldhoven; in de laatste gemeente bestaat nog steeds een specifieke opvang als onderwijsvoorziening, al gaan inmiddels steeds meer leerlingen naar regulier onderwijs.

3.2.4 Roma-1978

Voor de Roma-1978 is het volgen van onderwijs vaak niet vanzelfsprekend. Verzuim en Vroegtijdig Schoolverlaten zijn op veel plaatsen aan de orde van de dag. Zo worden verzuimpercentages van 60% en 80% genoemd en blijken in sommige gemeenten vrijwel alle leerlingen actie van de leerplichtambtenaar te hebben vereist. In een van de gemeenten heeft de rechter inmiddels duidelijk gemaakt verzuim van leerlingen ouder dan 12 jaar te seponeren. Onder toezicht plaatsen blijkt het verzuim te kunnen terugdringen.

In meerdere gemeenten volgt de helft of meer van de leerlingen een vorm van Speciaal Onderwijs; aansluiting op Voortgezet Onderwijs is dan bijna niet te bereiken, laat staan aansluiting op de arbeidsmarkt.

In de meeste betrokken gemeenten bestaat specifieke aandacht voor de Roma-leerlingen, binnen de gemeente zelf of ook in de vorm van onderwijsbegeleiding.

Hoewel vorderingen niet worden ontkend, noemen alle betrokkenen deze de lastigste van alle categorieën in het onderwijs. Door het ontbreken

van een volledig overzicht van feitelijk aanwezige leerplichtige leerlingen is de handhaving van de leerplicht vaak een onmogelijke opgave. Menig betrokkene heeft wat dit betreft de moed dan ook opgegeven.

3.3 Sociaal-economische positie

Ook wat betreft de sociaal-economische positie is aan de sleutelpersonen in alle gemeenten met minimaal 15 huishoudens en daarnaast in enkele andere gemeenten met substantiële aantallen huishoudens gevraagd naar de stand van zaken. Zoals gemeld zijn niet van alle gemeenten actuele gegevens ontvangen en is in een aantal gevallen noodgedwongen gebruik gemaakt van gegevens uit eerder onderzoek.

3.3.1 Sinti

In de meeste gemeenten bestaat geen goed overzicht van de sociaal-economische positie van Sinti. Veelal blijkt het grootste deel van hen, gemiddeld circa 80 % - soms voor alle partijen als vanzelfsprekend - een uitkering te ontvangen.

In een aantal gemeenten wordt aangegeven dat een enkeling in loondienst werkt en dat sommigen als zelfstandig ondernemer actief zijn, menigmaal overigens naast een uitkering en meestal niet strikt gecontroleerd. De jongeren zitten vaak formeel wel in een toeleidingstraject, maar de uitvoering laat te wensen over en de resultaten daarvan zijn meestal niet hoopgevend.

3.3.2 Roma-1900

Ook in de gemeenten met Roma-1900 bestaat geen goed overzicht van de sociaal-economische positie en ook van hen ontvangt het grootste deel al even vanzelfsprekend een uitkering. Als percentages worden genoemd, liggen zij over het algemeen iets hoger dan bij Sinti.

Werkzaamheden in loondienst komen nauwelijks voor en inzicht in de activiteiten als zelfstandig ondernemer bestaat vrijwel nergens.

3.3.4 Roma-1978

Over de sociaal-economische positie van Roma-1978 is het minst bekend. Zowel het verstrekken als het ontvangen van een uitkering wordt vanzelfsprekend genoemd en controle daarop lijkt niet aan de orde te zijn; gesproken wordt zelfs van meerdere, in enkele gevallen tientallen uitkeringen op één adres. Werkzaamheden in reguliere loondienst worden door de respondenten als vrijwel uitgesloten betiteld.

Wat de Roma-1978 betreft bestaat vrijwel geen inzicht in de activiteiten als zelfstandig ondernemer; gesproken wordt van onduidelijke middelen van bestaan en eigen internationale werkgelegenheidscircuits, met name in de vorm van handelsactiviteiten.

In enkele gemeenten wordt gewezen op extreme welvaart, naast het ontvangen van uitkeringen.

3.4 Maatschappelijke oriëntatie

Vanzelfsprekend ontstaat een maatschappelijke positie mede onder invloed van beeldvorming en behandeling door de rest van de samenleving. Daarnaast hangt een maatschappelijke positie voor een belangrijk deel samen met de eigen maatschappelijke oriëntatie en dat geldt ook voor de Sinti en Roma.

Zo wordt de maatschappelijke positie van Sinti en Roma historisch gezien voor een groot deel gekenmerkt door argwaan, uitsluiting en vervolging, niet alleen in de Tweede Wereldoorlog.

Dit verleden heeft een zwaar stempel gedrukt op de wijze waarop Roma en Sinti hun plaats in de samenleving ervaren en de wijze waarop zij hun weg proberen te vinden: achterdocht, afhoudendheid, beduchtheid en ook gebruik maken van een slachtofferrol zijn daarin onderdelen geworden van een overlevingsstrategie, die blijkt te werken in vrijwel alle omstandigheden.

Een belangrijke basis hiervoor wordt gevormd door het allesoverheersende belang dat Sinti en Roma hechten aan de eigen organisatie, met name aan de familieverbanden. Ook de gevoelige (status)verhoudingen tussen families en het grote respect voor hun ouderen spelen daarin

een belangrijke rol. Daarnaast kennen zij hun eigen wetten en rechtsorde, die van groter belang worden geacht dan die van de omringende burgersamenleving. Dit geldt in principe ook voor de eigen opvoeding en opleiding, al zien veel Sinti en Roma wel het belang in van het aangeboden onderwijs om de eigen redzaamheid te vergroten. De eigen wereld wordt in allerlei opzichten zoveel mogelijk afgeschermd voor buitenstaanders.

Sommige sleutelpersonen benadrukken dat deze geheel eigen oriëntatie een krachtig, eeuwenoud mechanisme is dat een fundamentele kloof met de burgersamenleving instandhoudt, die niet kan worden overbrugd. Het belang van het onderkennen van deze fundamentele kloof in oriëntatie en maatschappelijke expressie wordt overigens ook door een aantal Sinti en Roma bevestigd.

Toch is de diversiteit onder Sinti en Roma groter dan vaak wordt vermoed. Zo is duidelijk geworden dat Sinti meer gericht zijn op de Nederlandse burgersamenleving en zich ingetogener opstellen dan de Roma-1900, die voor een deel meer internationaal zijn georiënteerd en zich afstandelijker opstellen; de Roma-1978 kennen een nog veel grotere afstand tot de burgersamenleving en hanteren een nog meer globale en 'mobiele' oriëntatie, los van de Nederlandse samenleving. Roma manifesteren zich vaak ook openlijker in hun conflicten met burgers of overheden.

De onderlinge verhouding tussen Sinti en Roma is over het algemeen ook vrij afstandelijk. De door ons onderscheiden basisgroepen (Sinti, Roma-1900 en Roma-1978) leven vrij geïsoleerd van elkaar; ook waar men in dezelfde gemeente woont, zoals Enschede, Spijkenisse, Best of Weert bestaan nauwelijks of geen onderlinge contacten. Gemengde huwelijken komen nauwelijks voor.

Samen optrekken in (formele) organisaties of voor belangenbehartiging vindt alleen plaats wanneer men zich, met name vanwege subsidiering, daartoe gedwongen voelt door de burgersamenleving of de overheid. Voorbeelden hiervan zijn de ongelukkige uitbreiding van het Landelijk Platform Woonwagengewoners (LPW) tot 'Zigeuners' (LPWZ) en die van de Landelijke Sinti Organisatie

(LSO) tot Landelijke Sinti en Roma Organisatie (LSRO).

Sommige sleutelpersonen hanteren een onderscheid, gebaseerd op stammen, onderlinge verwantschappen, talen en organisatie in rechtspraak. Wat betreft de Roma-1978 wordt dan gewezen op de verwantschap tussen de Roma in Enschede, Oldenzaal, Utrecht, Ede, Spijkenisse en Capelle. De families in 's-Hertogenbosch, Nieuwegein en Best zouden daarnaast aparte groepen vormen, terwijl in Lelystad allerlei familieverbanden naast elkaar bestaan.

De mobiliteit is echter met name bij de Roma-1978, nog steeds groot en wie waar verblijft is vaak niet met zekerheid te zeggen. Momenteel doet zich ook een vrij grote toestroom van illegalen voor, over wie nog minder met zekerheid valt te zeggen.

Daarnaast wordt gewag gemaakt van verschillen in oriëntatie tussen degenen die in wagens wonen en degenen die in woningen wonen, tussen degenen die belang hechten aan het gegroepeerd wonen in familieverbanden en degenen die zich 'alleenstaand' hebben gevestigd.

Bovendien zijn door allerlei ontwikkelingen (individualisering, welvaart, schaalvergroting, mondialisering, communicatiemogelijkheden etc.) de van oudsher gehanteerde overlevingsstrategieën en ook de eigen interne organisatieprincipes aan verandering onderhevig. Zo treden jongeren nu voorzichtig meer in de openbaarheid.

Met name wat betreft de Roma-1978 wordt nu een toename van criminaliteit en drugsgebruik gemeld, met daaraan verwant de strijd tussen een traditionele en een 'westerse' oriëntatie, waarin ouderen het risico lopen de greep op de jongeren te verliezen. Verwacht wordt dat deze strijd nog zal toenemen bij de uitbreiding van de EU, waardoor 'grote jongens uit de Balkan' overkomen om gebruik te maken van de economische mogelijkheden en om intern orde op zaken te stellen.

3.5 *Beleid en uitvoering*

Wat betreft het gevoerde beleid en de uitvoering ervan is het zinvol, een onderscheid te maken tussen

dat ten aanzien van de Sinti en Roma-1900 en dat ten aanzien van de Roma-1978

3.5.1 *Sinti en Roma-1900*

Aangezien de meeste Sinti en Roma-1900 in wagens wonen, is het gevoerde beleid voor een belangrijk deel samengevallen met het algemene woonwagenbeleid.

Dit is de laatste decennia gebaseerd op het beleid zoals dat in 1975 werd ingezet om de afstand tot de burgersamenleving te verkleinen door de deconcentratie van grote woonwagencentra, door het overdragen van functies en taken van de categoriale voorzieningen aan algemene voorzieningen en een normalisatie van de behandeling.

Veel Sinti en Roma waren op zichzelf niet afkerig van die deconcentratie, mits het de mogelijkheid bood weer in familieverband samen te wonen. In veel gemeenten worden nu echter geen nieuwe standplaatsen meer aangelegd en is het streven gericht op het huisvesten in woningen of tussenvormen. Het standplaatsentekort is voor veel Sinti en Roma nu een van de meest verontrustende problemen, omdat dit het groepswonen weer onder druk zet.

De decategorialisering heeft er op veel plaatsen toe geleid dat er een einde kwam aan het woonwagenwelzijnswerk en dat veel vertrouwde functionarissen wegvielen; van een aansluiting bij reguliere voorzieningen is vaak niet veel terechtgekomen. Bovendien liep ook het aantal specifieke projecten terug en betekende dit ook het einde van de woonwagenscholen.

In de uitvoering van het beleid heeft de nadruk gelegen op de beleidsterreinen huisvesting en onderwijs en is weinig aandacht besteed aan werkgelegenheid; verbetering daarvan zou een logisch gevolg moeten zijn van de inspanningen in het onderwijs, maar dat is wat de Sinti en Roma betreft vrijwel nergens het geval.

Op lokaal niveau zijn veel gemeenten inmiddels gestopt met specifiek beleid en met de inzet van specifieke projecten. Vaak wordt alleen nog handhavend opgetreden bij klachten of incidenten. Sleutelpersonen uit het onderwijs vrezen dat ook de functie van de leerplichtambtenaar meer handhaving dan zorg aan het worden is.

Weliswaar minder dan voorheen is men in een aantal gemeenten met grotere aantallen huishoudens nog redelijk betrokken bij Sinti of Roma en zijn er nog steeds specifieke aandacht, functionarissen en projecten aan te treffen. Zo zijn binnen diverse gemeenten nog steeds ambtenaren aan te treffen die, deels vanuit een functioneel verleden, contacten of een specifieke taak hebben ten aanzien van Sinti of Roma.

En zo kent men voor de Roma-1900 in Veldhoven een speciale aandachtsfunctionaris, een specifieke opvang in het onderwijs en een aanbod van Volwasseneneducatie. In Groningen en de regio Arnhem bestaan nog projecten voor Onderwijs aan Woonwagen- en Zigeunerkinderen (OWWZ).

In Zeeuws-Vlaanderen, Someren, Asten en het Heuvelland zijn nog welzijnswerkers actief, (deels) specifiek voor woonwagenbewoners en / of Sinti, met soms ook activiteiten op het gebied van de Volwasseneneducatie. Nuenen en Asten kennen ook de functie onderwijsassistenten, vervuld door Sinti.

De inzet van een Twin-intermediair vindt plaats in het Zuid-Limburgse Heuvelland en gestart wordt daarmee in Asten, Weert en Maasgouw. In Veldhoven vindt een voortraject plaats en in Gemert-Bakel wordt een gemeentelijk Sinti-project uitgevoerd.

Alle betrokken sleutelpersonen zijn van mening dat specifieke aandacht, met name een intermediairfunctie, bijdraagt tot betere contacten, tot een betere basis voor het uitvoeren van projecten en uiteindelijk tot een betere maatschappelijke positie.

3.5.2 Roma-1978

Ten aanzien van de Roma-1978 is en wordt een geheel ander beleid gevoerd.

De 520 personen die in 1978 werden toegelaten in Nederland werden in verschillende fasen – al dan niet met enige druk van de rijksoverheid – opgevangen in 11 opvanggemeenten. De meeste daarvan kennen nu nog steeds een aanzienlijke populatie Roma. Na een voortvarend begin vanuit een, achteraf gezien enigszins naïef ‘welzijnsprogramma’ bleek de deelname aan de aangeboden activiteiten fors

terug te lopen en werd omgeschakeld naar een ‘bestuurlijk programma’

Na een evaluatie in 1990 werd in een regeringsstandpunt duidelijk gemaakt dat de rijksoverheid zich zou terugtrekken en dat op het gebied van de huisvesting een normalisatie zou worden doorgevoerd. In het kader van de bestrijding van de onderwijsachterstand zou aan Roma-leerlingen een zwaarder gewicht worden toegekend en het aanbod van Volwasseneneducatie en werken scholingsprojecten voor jongeren zou worden voortgezet. De toeleiding naar de arbeidsmarkt zou echter via de reguliere kanalen moeten geschieden; ook de zware specifieke politiezorg zou worden teruggetrokken.

De verbreding van de verantwoordelijkheid van de gemeenten leidde ertoe dat uiteindelijk het landelijk overleg van opvanggemeenten werd opgeheven en dat de gemeenten ieder op eigen wijze, vaak met werkgroepen en projecten aan de slag gingen. In de loop der jaren kwam op veel terreinen een zwaarder accent te liggen op het aspect handhaving.

Wat betreft de huisvesting worden in veel gemeenten nog steeds problemen gemeld als overlast, illegale bewoning, huurschulden en iedereen herinnert zich nog de affaire in de gemeente Driebergen. De gemeente Ede kent ook het trieste probleem van huisuitzettingen en pleit naar aanleiding daarvan voor hernieuwing van landelijk overleg.

In het verleden heeft men hier een goed functionerende kerngroep gekend met een intermediairfunctie en een centraal aanspreekpunt, waardoor een snelle, duidelijke en consistente uitvoering kon ontstaan, die nog steeds doorwerkt.

Wat betreft het onderwijs bestaat in veel gemeenten nog speciale aandacht voor de Roma-1978, al is deze soms beperkt tot de handhavingsaspecten van de leerplicht.

In Oldenzaal, Lelystad en Nieuwegein kent men gestructureerde overlegvormen. Utrecht kent nog een OWWZ-project en in Amsterdam bestaat een onderwijsopvang, zij het voor een beperkt deel van de kinderen en zonder zicht op het totale leerlingenbestand.

In Capelle aan de IJssel is recent een project uitgevoerd, gericht op het opzetten van een eigen exportbedrijf en in 's-Hertogenbosch verzorgt de

welzijnsinstelling de maatschappelijke begeleiding van de Roma.

De gemeente Nieuwegein oriënteert zich op een nieuwe aanpak, enerzijds gericht op handhaven, anderzijds investeren zoals bij de aanpak van multiprobleem-gezinnen; ook wordt hier gestart met een Twin-intermediarproject.

Op enkele plaatsen bestaat nog steeds een specifieke functionaris voor politieke zorg, zoals in Utrecht en Twente; deze functies worden door hun specifieke bevoegdheden en informatie-ingangen als zeer nuttig omschreven en in de betreffende gemeenten en verre omstreken bestaat daar nog een goed zicht op de samenstelling van de populatie. Een dergelijke functie op landelijk niveau wordt dan ook wenselijk geacht.

In gemeenten zonder aandachtsfunctionaris of een met beperkt takenpakket bestaat nog maar een beperkt zicht op de Roma-1978.

Veel sleutelpersonen verklaren na 30 jaar nog maar weinig vorderingen te zien en signaleren dat met name gemeenten, vooral ten aanzien van de Roma-1978, als het ware 'Zigeunermoe' zijn geworden, zeker op bestuurlijk, maar soms ook op uitvoerend niveau. Mede daardoor is ook een soort 'beleidsluwte' ontstaan.

Naast handhaving of het bestrijden van uitwassen bestaat nog maar weinig animo om andere investeringen te plegen. De situatie beheersbaar en leefbaar houden is dan het hoogste aspiratieniveau.

Over maatschappelijke instellingen en betrokken particulieren heeft een aantal sleutelpersonen geen positief oordeel. De betrokkenheid wordt vaak van te korte duur genoemd. Dat wordt nog begrijpelijk gevonden, voorzover slechts voor een korte periode middelen beschikbaar worden gesteld, maar ook wordt hen expliciet naïviteit verweten, het bevestigen van de slachtofferrol en het terugdeinzen voor minder prettige aspecten van de uitvoering; zodoende kunnen deze betrokkenen ook een ingezette handhaving frustreren.

4. Volwasseneneducatie

Veel Sinti en Roma hebben een laag opleidingsniveau. Dit vormt een van de belemmeringen voor een volwaardige maatschappelijke participatie en kan ook gevolgen hebben voor de kansen van de volgende generaties.

Op diverse plaatsen zijn al initiatieven genomen op het gebied van volwasseneneducatie, variërend van informeel groepswerk, taallessen of het ontwikkelen van maatschappelijke basisvaardigheden tot toelidingstrajecten tot werkgelegenheid.

De vraag is of hieruit mogelijkheden en voorwaarden kunnen worden gedestilleerd voor de inzet daarvan op meer plaatsen.

In de inventarisatie is in gemeenten met minimaal 15 huishoudens ook gevraagd naar de ervaringen met volwasseneneducatie voor Sinti of Roma. Al eerder werd aangegeven dat, waarschijnlijk vooral vanwege de fragmentarische kennis van de sleutelpersonen, weinig informatie hierover ter beschikking is gekomen.

De historische en actuele context van de volwasseneneducatie blijkt te verschillen voor de categorieën Sinti en Roma-1900 enerzijds en Roma-1978 anderzijds, reden om in dit opzicht hier een onderscheid te hanteren.

4.1 Sinti en Roma-1900

In de afgelopen decennia is op veel plaatsen volwasseneneducatie ingezet voor Sinti en Roma-1900, soms samen met Reizigers. Vaak gingen de initiatieven uit van het categoriale woonwagenwerk of de OWWZ-projecten, aansluitend op de specifieke aandacht voor de educatie van kinderen. Meestal had deze inzet betrekking op maatschappelijke oriëntatie en alfabetisering, vaak met het oog op de verbetering van de positie op de arbeidsmarkt. Vaak ook waren het aanbod voor mannen (meer arbeidsmarktgericht) en dat voor vrouwen (maatschappelijke oriëntatie en op basis van geuite interesse) gescheiden. In de jaren 80 werden veel inhaalopleidingen gegeven, gericht op zelfstandig ondernemerschap in de autobranche, waaraan ook enkele Sinti en Roma deelnamen. Een ambitieus

initiatief voor een landelijk dekkend netwerk van een Bureau Individuele Trajectbegeleiding (BIT), aansluitend op de OWWZ-projecten, strandde al snel door gebrek aan politieke steun vanwege fenomenen als normalisatie en het einde van het doelgroepenbeleid.

Aansluiting bij het reguliere aanbod kwam nooit tot stand; de meeste jongere Sinti en Roma konden inmiddels (gebrekkig) lezen en schrijven en dat was in de gegeven omstandigheden voor menigeen voldoende.

Door nieuwe wetgeving en uitvoering daarvan met betrekking tot het verstrekken van uitkeringen komen momenteel veel meer Sinti en Roma in een bemiddelingstraject met onder meer (bij)scholing terecht. De resultaten daarvan zijn vaak nog niet denderend; vooral de iets oudere Sinti en Roma blijven daarbij buiten schot.

Volgens de sleutelpersonen nemen momenteel aan volwasseneneducatie buiten de strekking van de Wet Werk en Bijstand maar betrekkelijk weinig Sinti en Roma deel, zeker gezien de vrij algemeen voorkomende educatieve achterstand.

Veel door gemeenten of instellingen geëntameerde, specifiek voor deze doelgroepen opgezette projecten worden ook niet aangedragen.

In Weert zijn in het verleden wel diverse cursussen gegeven voor woonwagenbewoners in het algemeen; ook nu nog kent het ROC een taalgroep voor woonwagenbewoners, waaraan ook enkele Sinti deelnemen. Niet uitgesloten wordt dat door de komst van een Twin-intermediairproject de aandacht voor Sinti zal toenemen en wellicht kan resulteren in een specifiek project.

In de gemeente Nuenen, Gerwen en Nederwetten zitten tientallen Sinti in een specifiek reïntegratietraject en ook is hier de plaatselijke welzijnsinstelling betrokken bij onder meer educatieve trajecten voor jongeren en vrouwen.

In Gemert-Bakel heeft de gemeente onlangs een uitgebreid 'Sinti-project' opgezet met als speerpunten scholing, werken en wonen. In deze aanpak worden twee functionarissen ingezet: één, gericht

op de contacten met en de belangen van de Sinti en één, gericht op de gemeentelijke aspecten.

In Stein heeft de gemeente ter ondersteuning van de activiteiten van een zelforganisatie cursussen 'basisvaardigheden' en 'oriëntatie op de arbeidsmarkt' aangeboden, maar geen van de 12 deelnemers heeft deze afgemaakt, al konden wel enkelen aan werk worden geholpen.

In Groningen is door de gemeente en het ROC in 2004 een project 'Alfabetiseringsonderwijs en sociale activering van woonwagenbewoners/zigeuners' uitgevoerd. Hier werden niet alleen docenten ingezet maar ook een trajectbegeleider. Dit project verliep dermate succesvol dat een gouden oorkonde werd verleend in het kader van de Internationale dag van de Alfabetisering.

In de gemeente Asten werd een project, gericht op zelfstandigheid en ondernemerschap uitgevoerd.

Someren

De gemeente Someren kent een lange historie van intensieve bemoeienis met de Sinti ter plaatse, onder andere in de vorm van categoriaal opbouwwerk en vrouwenwerk.

Momenteel is het beleid vooral gericht op jongeren tot 30 jaar en toeleiding tot de arbeidsmarkt of sociale activering. Dit heeft nog nauwelijks gewenste resultaten opgeleverd. Bovendien lopen er trajecten voor de toeleiding naar zelfstandig ondernemerschap voor jonge Sinti.

Recent is hier door het ROC een cursus 'digitale vaardigheden' uitgevoerd met 12 Sinti als deelnemer en een cursus 'Nederlandse Taal' met 7 deelnemers. Geconstateerd wordt dat deze cursussen voldoen aan de behoefte, maar dat de Sinti een grote voorkeur hebben voor het volgen ervan 'in eigen kring', al nemen deels ook vluchtelingen daaraan deel.

Van het overige aanbod in de gemeente maken de Sinti nauwelijks gebruik, behalve dan van de cursus 'Zelf kleding maken' van de welzijnsinstelling; hieraan neemt al jarenlang een tiental vrouwen deel. Er bestaat bovendien vraag naar meer activiteiten, zoals een clubavond voor vrouwen, mits apart georganiseerd voor Sinti.

De gemeente heeft wat betreft de Sinti een onderscheid gemaakt naar drie niveaus van volwasseneneducatie: een traject naar (gesubsidieerde) arbeid,

een sociale activeringstraject, leidend naar vrijwilligerswerk of dagbesteding, en tenslotte het stimuleren van zelfredzaamheid voor diegenen voor wie de eerdere trajecten te hoog gegrepen zijn.

Veldhoven

Ook in Veldhoven kent men een lange traditie van volwasseneneducatie, decennia geleden gestart met activiteiten rond maatschappelijke oriëntatie en alfabetisering voor de Roma-1900 (met name vrouwen) en uitgevoerd op het toenmalige woonwagencentrum.

Op verzoek van de gemeente zette Educatief Centrum De Parasol in samenwerking met de afdeling Sociale Zaken, de welzijnsinstelling en een reïntegratiebureau in 2005 een lesprogramma op voor de plaatselijke Roma-jongeren, dat zich ontwikkelde tot een overdacht uitgewerkt en goed beargumenteerd initiatief op het gebied van volwasseneneducatie.

Het gaat hier om een educatieve aanpak voor jongeren tot 24 jaar, gericht op onderwijsachterstand en het ontbreken van een onderwijscultuur. De bedoeling is niet langs deze weg een toeleiding naar de arbeidsmarkt te verzorgen of te faciliteren, maar veeleer om onderwijs vanzelfsprekender te maken en op de lange termijn, bij de volgende generaties concrete effecten te zien.

Toch betreft het hier geen vrijblijvend aanbod; de basis wordt gevormd door een wettelijke verplichting, opgelegd door de gemeente en als uitwerking daarvan ook een aantal verplichte vakken: taalvaardigheden (belangrijk aangezien het Nederlands voor de deelnemers de tweede taal is), computervaardigheden en sociale vaardigheden. Daarnaast worden keuzevakken aangeboden zoals koken, zelfverdediging, schilderen, bloemschikken en aardrijkskunde. Per week volgt men vijf uur het programma en dat verdeeld over meerdere dagen.

Deels wordt gebruik gemaakt van lesprogramma's van het Nederlands Centrum voor Buitenlanders, die goed blijken aan te sluiten. Gezien de grote niveaoverschillen is een belangrijk voordeel hiervan dat ieder een op maat gesneden pakket in eigen tempo kan afwerken.

Uit het grote aantal potentiële deelnemers is gestart met de meest gemotiveerden en zo zijn twee niet te

grote groepen van zeven tot tien personen gevormd, één bestaande uit mannen en één uit vrouwen.

Deze aanpak wordt gekenmerkt door een combinatie van gebruik maken van aanwezige motivatie, verplichting, maatwerk en een vertrouwde omgeving en blijkt te leiden tot grote tevredenheid van alle partijen. Concrete resultaten zullen echter afhankelijk zijn van de mogelijkheden die geboden worden op een langere termijn.

4.2 Roma-1978

Na de toelating en de huisvesting van de Roma-1978 werd een uitgebreid inburgeringsprogramma aangeboden in de opvanggemeenten; maatschappelijke oriëntatie en alfabetisering waren daarvan de belangrijkste onderdelen. Tot veel resultaten heeft dit nergens geleid; na het (vaak vroegtijdig verlaten van het) onderwijs verdwenen veel jongeren uit het zicht en pogingen tot arbeidsmarkttoeleiding strandden meestal op het niet verschijnen en afhaken van deelnemers, te kort lopende projecten en vrijblijvendheid.

In vrijwel alle oorspronkelijke opvanggemeenten hebben pogingen tot volwasseneneducatie en zeker arbeidsmarkttoeleiding geleid tot grote frustraties van de betrokkenen.

Zo kent de gemeente Ede een lange traditie van projecten en animo om nog een project onder de noemer educatie op te zetten is er niet meer. Arbeidsmarkttoeleiding ligt er ver achter de horizon. Hoogstens zou men nog iets zien in een voorzichtig emancipatief proces waarin weloverwogen, maar met een uiterst laag profiel en toch niet vrijblijvend, gedurende een zeer lange termijn met jongeren direct na het Basisonderwijs activiteiten worden aangeboden die beantwoorden aan hun interesses. Zo zou, zonder concrete termijnen, hoge pretenties en korte-termijn-doelen, iets kunnen worden gestart met meisjes van 12 tot 17 jaar, op basis van 'gezelligheid' en dan inspeland op de processen die zich aandienen.

Als belangrijkste voorwaarde wordt gesteld dat deze aanpak zou kunnen rekenen op overtuigende en langdurige bestuurlijke dekking.

Ook Amsterdam kent in Zuidoost vormen van volwasseneneducatie alleen uit het verleden. Nog steeds spreken hier veel Roma, voor een deel recent gearriveerd uit het buitenland, slecht of nauwelijks Nederlands.

In plaats van naar volwasseneneducatie gaan de gedachten eerder uit naar vormen van ouderparticipatie; projectvoorstellen zijn daarvoor al ontwikkeld.

In Oldenzaal bestaan voldoende contacten tussen instellingen om een samenhangend aanbod te doen en de wil tot samenwerken is ook aanwezig; gemist wordt echter een vertrouwenspersoon zoals deze functie vroeger werd ingevuld. Binnen de politie is al wel een specifieke functie gecreëerd, met goede en indringende contacten, ook bovenlokaal.

In Twente zijn Roma bezig met het opzetten van een regionale vereniging, die ook allerlei projecten zou willen opzetten, eventueel samen met de Roma in Utrecht, per familiegroep georganiseerd.

In Utrecht wordt door sleutelpersonen aangegeven dat animo bij de Roma bestaat voor een werkgelegenheidsproject; hiervoor zijn wel 10 tot 15 jongeren serieus beschikbaar.

Gewezen wordt wel op fragiele verhoudingen tussen conflicterende families, maar in combinatie met de 5 tot 10 beschikbare jongeren uit Twente zou daarvoor dan voldoende potentieel aanwezig zijn. Hierdoor zou een interessante interregionale samenwerking kunnen ontstaan. Gedacht wordt hier aan een soort (sterk gecontroleerde) 'franchise-aanpak' gedurende een lange termijn; in dit verband wordt ook aangegeven te hebben geleerd van de ervaringen in Capelle aan de IJssel.

Capelle aan de IJssel

Hier werd een ambitieus project opgezet om met 25 Roma een traject te doorlopen naar het opzetten van een eigen bedrijf, gericht op de export van gebruikte goederen uit Nederland naar de afzetmarkt in Oost-Europa.

Wellicht mede vanwege een EU-bijdrage uit het Equalfonds werden met het project ambitieuze resultaten beoogd:

- een uitgewerkte methodiek betreffende de aanpak;
- een lespakket voor moeilijke doelgroepen;

- een plan voor het bijbrengen van praktische ondernemersvaardigheden;
- voldoende inkomsten uit bedrijven kunnen genereren om zonder uitkering verder te kunnen.

De bedoeling was daarnaast om een gedrags- en mentaliteitsverandering teweeg te brengen en te verankeren in bestaand beleid van constructieve, integrale aandacht voor Roma en andere moeilijk bereikbare groepen.

Uitgangspunten daarbij waren:

- de uitkeringsafhankelijkheid van Roma als onacceptabel beschouwen;
- proberen door te dringen in een subcultuur zonder school- en werktraditie;
- toewerken van slachtofferrol naar ondernemersrol met eigen verantwoordelijkheden;
- de Roma-gemeenschap niet aanspreken op problemen, maar op kansen;
- aansluiten bij specifieke vaardigheden en interesses van de doelgroep
- door een transnationaal bedrijf aansluiten bij het transnationale karakter van Roma;
- een integrale aanpak, met daarin ook een justitieel en een onderwijstraject;
- het versterken van de gezamenlijkheid binnen de groep (bonding) en het aanhalen van contacten met de burgersamenleving ('bridging').

Het project werd uitgevoerd samen met een aantal partners: een leer- /werkbedrijf, Forum, het ROC, de GGD, de afdeling Sociale zaken en een instelling voor startersbegeleiding.

Vanaf het begin bleken grote doelen en strakke plannings niet werkbaar en werd gesproken over procesmanagement in plaats van projectmanagement. Het project werd door de Roma geconfronteerd met een grote variëteit aan problemen op allerlei beleidsterreinen.

In het project en daaraan aansluitend werden wel enkele resultaten geboekt in het volgen van onderwijs en taallessen, ontstonden nieuwe contacten met de overheid en instellingen en uiteindelijk kreeg een aantal deelnemers een inburgeringscertificaat.

De ambitieuze doelen werden echter niet gehaald en de ook door de EU voorgeschreven samenwerking met partners verliep niet naar wens. De dunne vertrouwensband tussen overheid, instellingen en

Roma bleek uiteindelijk niet sterk genoeg en dat gold uiteindelijk ook voor de controle op de besteding van de ter beschikking gestelde middelen.

Uiteindelijk is wel veel kennis opgedaan; sleutelpersonen, betrokken bij dit project, maar ook elders in het land, verklaren de resultaten onder meer uit het onvoldoende vertrouwelijk inventariseren van de wensen en mogelijkheden, het te weinig rekening houden met de familieverbanden, te weinig controle op de routing van de middelen.

Nieuwegein

Hier is in 2005 een educatieproject opgezet, gericht op Roma-vrouwen met een uitkering die door analfabetisme niet in staat zijn zelf hun huishoudelijke administratie te voeren. Het doel was hen binnen een afgebakende tijd hiertoe wel in staat te stellen, met hulp van familie en derden: 'functionele alfabetisering'. De gemeentelijke afdeling Sociale Zaken en de organisatie voor thuiszorg en maatschappelijke dienstverlening stelden een lijst potentiële deelnemers op. Van hen werden er 13 opgeroepen voor een oriënterend gesprek met de afdeling en het ROC. Na de vertoning van een theaterproductie met Roma-vrouwen als stimulering, werd gestart met de uitvoering op het ROC. Niemand kwam opdagen en in een tussentijdse evaluatie met de betrokken instanties en een aantal Roma bleek dat de interesse eerder uitging naar de oprichting, training en organisatie van een zelforganisatie. Vervolgens werd het project weer gestopt.

Uit de evaluatie komt een groot aantal oorzaken voor het mislukken van het project naar voren:

- deelname aan het project was niet verplicht en al van meet af aan was het enthousiasme niet groot;
- de cursus was sterk van buitenaf opgezet en een goede inventarisatie van wensen en mogelijkheden bij de families ontbrak; de communicatie over de opzet van het project was ook gebrekkig;
- afstemming, kennisoverdracht en samenwerking tussen de betrokken instanties waren onder de maat en het ROC was zelf niet enthousiast over de opzet van het project;
- ook de betrokken intermediair en aangezochte deskundigen waren niet in staat een brug te slaan tussen de Roma en de instellingen.

Hoewel in Nieuwegein in de afgelopen decennia wel (kleine) vorderingen worden geteld, ziet men in dat een goede vertrouwensbasis met de Roma-gemeenschap essentieel is en dat een project niet kan slagen zonder steun van de achterban; in dit verband is enige hoop gevestigd op de nieuwe zelforganisatie. Daarnaast zou ook hier een 'pretentieloos' project met jonge meiden van 12 - 15 jaar kunnen worden overwogen: wat met hen in het verleden is geprobeerd verliep langzaam, maar gestaag, al was er te weinig bestuurlijke dekking voor de beoogde lange termijn.

4.3 Slaag- en faalfactoren

Op basis van de beschreven projecten en de opmerkingen van sleutelpersonen is een aantal gedeelde ervaringen en adviezen weer te geven in enkele belangrijke invalshoeken.

a. het aansluiten bij de motivatie

De motivatie bij potentiële deelnemers kan liggen in de eigen wensen en interesses of de bruikbaarheid van een traject, zoals bij het behalen van het rijbewijs. Ook kan men perspectieven op de - al dan niet 'eigen' - arbeidsmarkt zien en tenslotte kan ook sprake zijn van een (wettelijke) verplichting, zoals voor het behouden van een uitkering.

Over deze motivatie moet eerst zekerheid bestaan en die is alleen te verkrijgen bij de deelnemers en hun familie. Sleutelpersonen wijzen op de discrepantie tussen de behoefte van de overheid en de behoefte van Sinti en Roma zelf als het om volwasseneneducatie gaat. Dat is een belangrijk gegeven, want we kunnen een groot aantal projecten initiëren, maar als de behoefte bij de doelgroep zelf er niet is, blijkt de kans van slagen bijzonder klein.

Zeker bij grotere familieverbanden - en daar is vrijwel altijd sprake van - is het aan te bevelen ook lokale sleutelpersonen binnen de families te raadplegen. In de meeste gemeenten bestaan (nog) voldoende contacten met de doelgroep om tot een goede raadpleging te komen.

b. een vertrouwde omgeving

De inventarisatie betreft niet alleen het onderwerp van het aanbod ('wat zou men willen leren'), maar

ook de deelnemers ('wie van de doelgroep') en de wijze waarop. Zeker bij jongere deelnemers en meisjes is het aan te raden gebruik te maken van een vertrouwde locatie in de nabijheid van thuis. In sommige gevallen is een gemengde cursusgroep mogelijk, maar meestal houdt men vast aan gescheiden groepen qua geslacht en leeftijd. Ook in andere opzichten is het van belang rekening te houden met de diversiteit en de voor buitenstaanders complexe onderlinge verhoudingen. Gesuggereerd wordt zelfs om eerder een bovenlokaal project te starten met leden uit dezelfde familiegroep dan een lokaal project waarin groepen zijn vertegenwoordigd die elkaar (tijdelijk) niet liggen.

c. het stellen van reële doelen

Te hoge pretenties blijken steeds weer fnuikend geweest en hebben geleid tot veel frustratie en zigeunermoeheid. Om die reden wordt aangeraden zeer basaal te beginnen en geen hoge doelstellingen te formuleren, gericht op een breed scala van maatschappelijke effecten. In het vervolg van een traject of in een volgend traject kunnen de doelstellingen gemakkelijker worden verhoogd dan verlaagd. Dit blijkt voor veel betrokkenen een grotere omslag in denken en handelen te vereisen dan verwacht.

d. de keuze van doelgroepen

Over de groepen waarvoor het best inzet zou kunnen worden gepleegd, verschillen de meningen echter, zeker als het gaat om Roma-1978.

Sommigen zien vooral kansen bij meisjes en jonge vrouwen vanaf 12 jaar door ruimte te creëren voor hun ontwikkeling, met als bijkomend argument dat dit zou kunnen doorwerken in de toekomstige generaties.

Anderen wijzen op de in sommige opzichten ondergeschikte positie van vrouwen en het verschijnsel van jong uithuwelijken waardoor juist meer kansen zouden bestaan voor de toeleiding tot werkgelegenheid van jonge mannen en de voorbeeldwerking die daarvan kan uitgaan.

In beide benaderingen wordt door diverse sleutelpersonen geadviseerd een afromingsprincipe te hanteren en te beginnen bij gemotiveerde personen om in ieder geval enig succes te behalen en voorbeelden te kunnen stellen.

Oudere Sinti en Roma, met name bij de Roma-1978 worden door vrijwel iedereen beschouwd als belangrijk in de interne hiërarchie, maar niet om daadwerkelijk in te investeren wanneer het gaat om toeleiding tot de arbeidsmarkt.

e. het maken van niet vrijblijvende afspraken

Essentieel in het slagen van een traject is het zorgen voor een basis van wederkerigheid om vrijblijvendheid in de deelname te voorkomen. Goedgelovigheid, naïviteit en meegaan in de presentatie van een slachtofferrol vormen de basis van vrijblijvendheid. Begrip en respect voor (potentiële) deelnemers sluiten het uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid voor de eigen situatie niet uit.

Belangrijk is dan ook vooraf grenzen te stellen en duidelijke afspraken te maken wat betreft sancties en concrete, reële perspectieven. Duidelijk moet wel zijn of deze afspraken naar verwachting ook door alle partijen kunnen worden waargemaakt. In veel gevallen is het aan te raden dergelijke afspraken niet alleen te maken met de deelnemers, maar ook met hun sociale omgeving.

Van de deelnemers zal een substantiële eigen bijdrage, bijvoorbeeld in financiële zin, moeten worden verlangd, zeker wanneer het gaat om het opzetten van een eigen onderneming.

f. een brede bestuurlijke en organisatorische dekking

Voor het maken van harde afspraken, het nakomen daarvan, het inzetten van sancties en beloningen en voor het waarborgen van continuïteit, ook in financieel opzicht, is een goede bestuurlijke dekking bij de gemeente(n) en andere betrokken instellingen cruciaal. Sancties niet doorvoeren of aan het eind van een traject nog een stageplaats moeten zoeken zal als een boemerang werken.

Belangrijk in dit verband is ook dat op andere terreinen geen onrust bestaat, zoals problemen in de familiesfeer of rond huisvesting.

g. flexibiliteit in de uitvoering

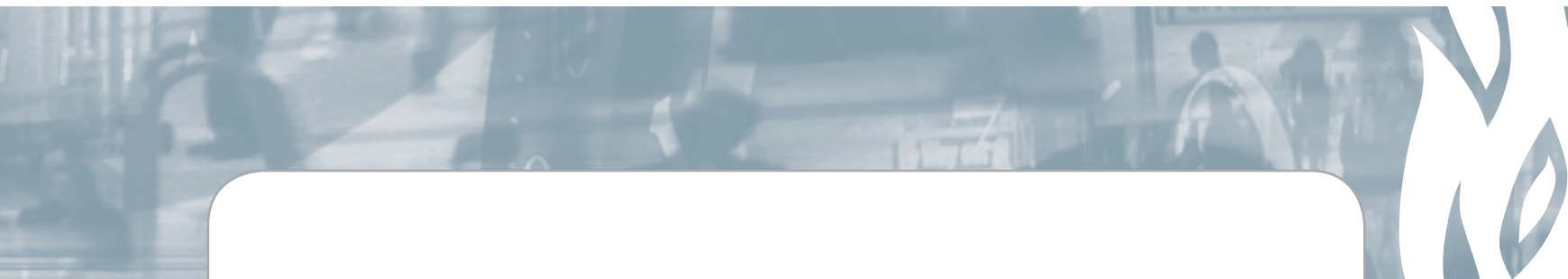
Aangeraden wordt uit te gaan van een langere termijn dan gebruikelijk bij vergelijkbare trajecten. Voor de feitelijke uitvoering moet een ruime planning worden gehanteerd waarin ruimte is

gereserveerd voor (eventueel onverwachte) ontwikkelingen. Een lespakket met keuzevakken en een programma dat in eigen tempo en op maat kan worden afgewerkt is een belangrijk pluspunt als de deelnemers verschillen qua basiskennis of -vaardigheden.

h. gebruik maken van intermediairs

Het zal duidelijk zijn dat voor de inventarisatieronde, het maken van afspraken en het overige contact tijdens de uitvoering van een traject het best gebruik kan worden gemaakt van vertrouwenspersonen met kennis en contacten.

De betreffende groep kennen en blijven kennen is een belangrijke voorwaarde: inzetten van een vertrouwenspersoon, intermediair en maatschappelijke begeleiding, enkele sleutelpersonen refereren in dit verband aan de functie van de vroegere categoriale werkers; een combinatie met Twin-intermediair-opzet zou een goede greep kunnen zijn, op voorwaarde dat de betrokken intermediair uit de Sinti- of Roma-gemeenschap niet omstreden is.

A large, empty rectangular box with rounded corners, intended for text or content.

5. Financiële belemmeringen onderwijsdeelname

Wat betreft een volwaardige deelname aan onderwijs en het maatschappelijk leven op en rond de school kunnen diverse belemmeringen een rol spelen. Een daarvan wordt gevormd door de financiële mogelijkheden in de thuissituatie van de leerlingen. Vermoed werd dat bij een aantal Sinti en Roma deze belemmering aan de orde zou kunnen zijn.

De Stichting Rechtsherstel wil bezien of een sterkere inzet kan worden gerealiseerd van de Stichting Leergeld, die zich vanuit tientallen lokale stichtingen inzet om, aanvullend op de mogelijkheden van gemeentelijke bijdragen, die financiële belemmeringen op te heffen. De Stichting Leergeld bemiddelt tussen aanvrager en hulpverlenende instanties en kan ook zelf hulp verlenen, in de vorm van een voorschot, renteloze lening of gift, eventueel in natura. Bij de Stichting Leergeld is nagegaan in welke gemeenten of regio's met minimaal 15 huishoudens van Sinti of Roma een lokale Stichting operationeel is.

Zoals eerder vermeld is in de meeste gemeenten geen goed overzicht van de sociaal-economische positie van Sinti of Roma te krijgen. Desgevraagd kenden sommige sleutelpersonen wel één of enkele huishoudens waarin van armoede kan worden gesproken, met name wanneer het gaat om alleenstaande moeders en situaties als huisuitzettingen, die tot zwerven (zouden kunnen) leiden.

Vervolgens is bij sleutelpersonen, niet alleen uit het onderwijs maar ook bij anderen, aan de orde gesteld welke belemmeringen zij zagen voor een volwaardige onderwijsparticipatie. Daarvan werden er diverse genoemd: achterstanden door het Nederlands als tweede taal of door veelvuldig verzuim, de onderlinge verhoudingen tussen families, het tegenhouden van tijdige plaatsing in het speciaal onderwijs, tienerhuwelijken of zelfs ontvoering.

Slechts een enkeling vermoedde dat ook de financiële thuissituatie een rol zou kunnen spelen, maar door niemand werd dit gezien als belangrijke factor.

<i>gemeente / regio</i>	<i>operationeel vanaf</i>	<i>aantal huishoudens Sinti of Roma</i>
Groningena	medio 2007	16
Oldenzaal	medio 2006	20
Arnhem	2000	45
Utrecht	2003	50
Nieuwegein	begin 2007	90
Den Haag	2001	50
Spijkenisse	2007	35
Capelle a/d IJssel	begin 2008 ?	50
Terneuzen	eind 2007 ?	17
Tilburg	vanaf 1996	45
Den Bosch	vanaf 2002	35
Best	eind 2007 ?	40
Veldhoven e.o.	medio 2007	60
Valkenswaard	2001	20
Nuenen	2003	55
Westelijke Mijnstreek	2002	100

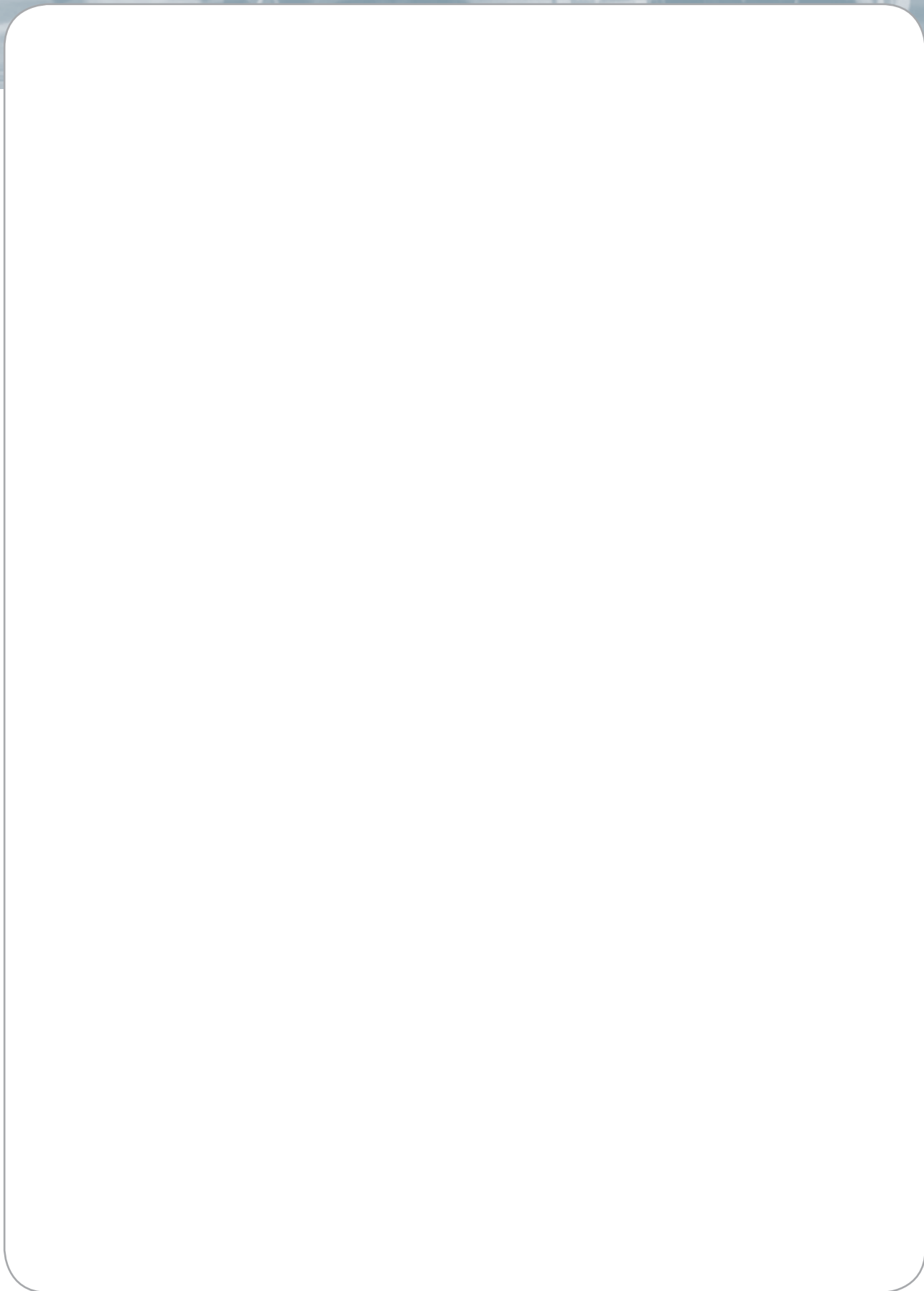
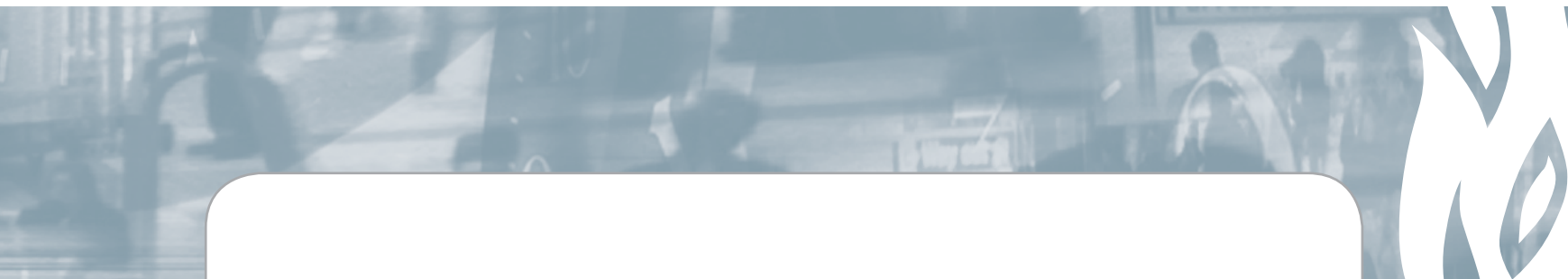

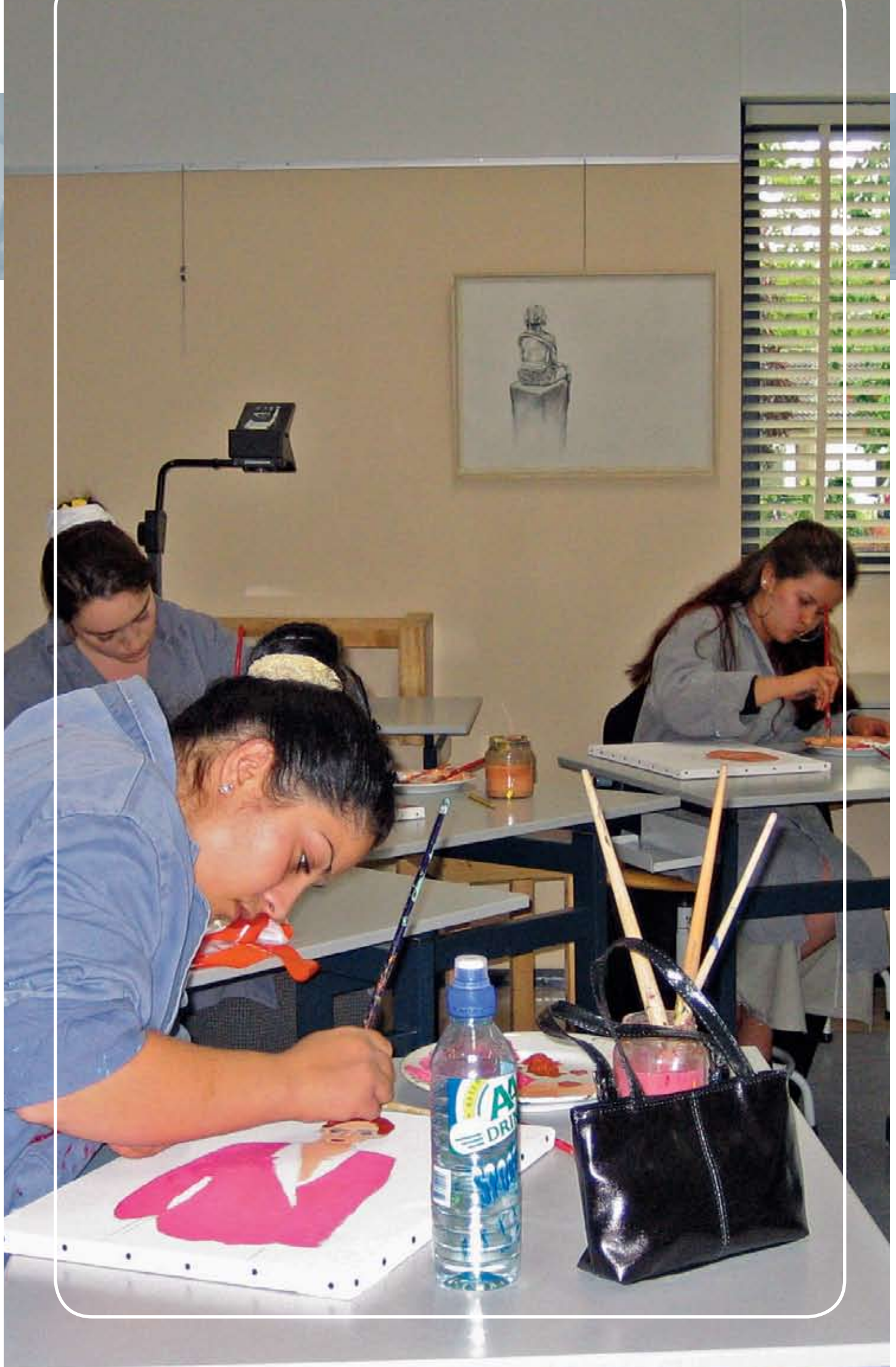
Dan werd vrijwel unaniem gewezen op het feit dat een deel van de ouders weinig waarde hecht aan onderwijs en op het gebrek aan motivatie om hun kinderen naar school te sturen.

De vraag of het wenselijk zou zijn inzet te plegen op het wegnemen van financiële drempels door het inzetten van een aanbod of instelling als de Stichting Leergeld, plaatste slechts een enkeling voor een dilemma: wellicht zou het in schrijnende gevallen gewenst zijn een dergelijke inzet te plegen om de emancipatiekansen van de kinderen te vergroten, maar dan alleen als aanvulling van andere, meer structurele acties, strikt gecontroleerd wat betreft de besteding van een bijdrage of in natura. Ook kwam iemand met de suggestie dit alleen te overwegen wanneer in een bepaalde periode geen sprake zou zijn geweest van verzuim.

De overige reacties waren afwijzend, zij het een enkele keer met pijn in het hart, indachtig een of meerdere concrete omstandigheden van leerlingen. In de meeste gevallen werd gewezen op de verantwoordelijkheid van de ouders, die in de besteding van de (soms forse) financiële mogelijkheden blijkbaar andere prioriteiten stellen of niet in staat zijn tot een goede budgettering. Gewezen werd dan met name ook op de algemene verantwoordelijkheden van gemeenten. Maar ook kwamen hier weer de familieverbanden aan de orde die voldoende oplossingen zouden kunnen bieden, als onderwijsparticipatie van kinderen belangrijk genoeg wordt gevonden.

Daarnaast kwam naar voren dat het beschikbaar stellen van bijdragen meestal zou getuigen van naïviteit, het 'shopgedrag' zou aanmoedigen, het exploiteren van de slachtofferrol zou stimuleren en wellicht een stigmatiserende werking zou hebben. Bovendien schatte menigeen in, dat dit niet zou bijdragen aan het slagen van een meer structurele aanpak of een strikt handhavingsbeleid.

6. Conclusies en aanbevelingen

De spreiding van Sinti en Roma laat een duidelijk patroon zien: de meeste Sinti verblijven in Noord-Brabant en Limburg, de Roma-1900 zijn te vinden in enkele verspreid liggende gemeenten en de Roma-1978 wonen merendeels in grote gemeenten, die oorspronkelijk voor de opvang zorgden. Deze laatste groep is de laatste decennia behoorlijk gegroeid en wordt momenteel snel aangevuld vanuit nieuwe EU-landen, maar een goed inzicht daarin ontbreekt nagenoeg.

Wat betreft de positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, qua inburgering en qua maatschappelijke oriëntatie wordt aan gegeven dat de afstand tot de burgersamenleving van Sinti en Roma-1900 duidelijk kleiner is dan die van de Roma-1978.

De aanwezige kennis en contacten blijken vaak versnipperd te zijn. Sinti en vooral Roma kennen een van het gemiddelde afwijkende bevolkingsopbouw met weinig ouderen en veel jongeren; juist die jongeren dreigen in veel gemeenten uit het zicht te verdwijnen.

In de meeste gemeenten nemen de betrokkenheid bij en de kennis over Sinti en Roma af, voor een deel vanwege de normalisatietendens bij woonwagengebouwen in het algemeen, maar wat betreft de Roma-1978 is, door het uitblijven van voldoende resultaten, op veel plaatsen een zogenoemde 'Zigeunermoeheid' waar te nemen en bestaat de neiging zich te beperken tot handhaving.

Toch is in de uitvoering nog veel dynamiek en bereidheid tot inzet te zien, op voorwaarde dat voldoende bestuurlijke dekking kan worden verkregen.

In de meeste gemeenten met grotere aantallen huishoudens wordt nog wel een (enigszins) gecoördineerde inzet gepleegd, al dan niet mede onder invloed van oudgedienden of de Stichting Rechtsherstel. Voor een aantal gemeenten en regio's met een substantieel aantal huishoudens Sinti of Roma geldt dat waarschijnlijk in mindere mate,

Het plegen van een bijzondere inzet om financiële belemmeringen bij de deelname aan onderwijs weg te nemen kon om allerlei redenen op opvallend weinig bijval rekenen.

Over het algemeen werd meer verwacht van handhaving van de leerplicht en soms ook van volwasseneneducatie.

Veel gemeenten kennen (pogingen tot) projecten gericht op volwasseneneducatie. De ervaringen daarmee en de resultaten daarvan laten geen florissant beeld zien. Gezien de over het algemeen forse educatieve achterstand is het aantal specifieke projecten momenteel mager.

Wel is mede uit de op dit gebied opgedane ervaringen een groot aantal adviezen met betrekking tot het opzetten van activiteiten te destilleren, waarvan de belangrijkste zijn:

- reële doelen stellen en een lange termijnplanning hanteren; hoge verwachtingen en kortlopende projecten blijken geen zin te hebben en louter tot frustraties te leiden;
- bestuurlijke dekking, juist vanwege die lange termijnplanning, maar ook voor het maken van harde afspraken, het nakomen daarvan, het inzetten van sancties en beloningen en voor het waarborgen van continuïteit;
- aansluiten bij wensen en motivatie van de doelgroep op lokaal niveau en rekening houden met het belang van familieverbanden en de onderlinge verhoudingen, waarbij bovenlokale projecten zouden kunnen worden overwogen;
- inzetten van intermediairs en vertrouwenspersonen.

Met het organiseren van een 'gemeentendag', eventueel deels per categorie, kunnen nieuwe ideeën, enthousiasme en bestuurlijke dekking ontstaan.

Ook met het inzetten van twin-intermediairs en onderwijsassistenten is de Stichting Rechtsherstel dus op de goede weg; wel een weg van lange adem en veel geduld.

De Stichting Rechtsherstel zal in de nabije toekomst een aantal keuzen moeten maken.

Hopelijk zullen de resultaten van deze inventarisatie daarbij bruikbaar zijn.

Sinti en Roma in Nederland, in aantallen huishoudens

Gemeente	Sinti	Roma- 1900	Roma- 1978	Gemeente	Sinti	Roma- 1900	Roma- 1978
GRONINGEN				NOORD-BRABANT			
Groningen		16		Woensdrecht	11	15	
Veendam			1	Etten-Leur	6		
FRIESLAND				Halderberge	3		
Leeuwarden		1		Oosterhout / Breda			10
OVERIJSSSEL				Geertruidenberg	4		
Enschede	15		25	Gilze en Rijen			30
Oldenzaal		2	18	Tilburg			45
Dinkelland	6			Haaren			1
Raalte	5			Hilvarenbeek	2		
Deventer	6			Oisterwijk	1		
FLEVOLAND				's-Hertogenbosch			35
Noordoostpolder		1		Veghel		9	
Lelystad			50	Boxtel	6		
GELDERLAND				St. Anthonis	3		
Arnhem	40	1	5	Boxmeer	3		
Rheden	1			Gemert-Bakel	30		
Overbetuwe	3			Deurne	20		
Renkum	4			Asten	24		
Ede			52	Somerens	43		
Nijmegen			2	Helmond	8		
Groesbeek	13			Nuenen, Gerwen en	55		
Heumen	12			Nederwetten			
Nijkerk	1			Laarbeek	15		
UTRECHT				Son en Breugel	45		
Utrecht	2		50	Best	35		6
Zeist			3	Veldhoven		57	
Nieuwegein			90	Valkenswaard	20	1	
Houten			1	Bergeijk		1	
NOORD-HOLLAND				Waalre	2		
Amsterdam		6	50	Cranendonk	8	4	
Haarlem	5			LIMBURG			
Heerhugowaard	2			Venray	1		
ZUID-HOLLAND				Arcen en Velden	1		
Den Haag	50			Venlo	8	1	
Leidschendam-Voorburg	1			Midden-Limburg, verspreid	10		
Rijswijk	20			Beesel	7		
Zoetermeer	5			Leudal	26		
Waddinxveen	2			Weert	55	6	
Spijkensise	5		30	Nederweert	5	2	
Albrandswaard	4			Roermond	6	2	
Capelle aan de IJssel /	10		50	Roerdalen	18		
Rotterdam				Maasgouw	28		
Dordrecht	1			Stein	60		
Zuid-Holland, verspreid	10			Beek	10		
ZEELAND				Sittard-Geleen	50	10	
Hulst	3			Schinnen	6		
Terneuzen	17			Kerkrade	10		
				Maastricht	5		
				Valkenburg	6	1	
				Margraten	12		
				Gulpen-Wittem	2		
				Vaals	15		
				Zd Limburg, verspreid	45	3	
				TOTAAL	970	139	554

Stichting Zet

Centrum voor Maatschappelijke
Ontwikkeling Brabant
Postbus 271
5000 AG TILBURG
Tel. 013 - 544 14 40
www.zet-brabant.nl

Stichting Rechtsherstel Sinti en Roma

Vondellaan 138
3521 GH UTRECHT
Tel. 030 - 281 99 55
Fax 030 - 266 78 61
E-mail: info@srsr.nl
www.srsr.nl